

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 970 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 7-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Цифровизация социально-трудовых отношений: вызовы и перспективы для работников	18
Абдумухтаров Анваржон Акрамжонович	
O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan soliq to'lovchi yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish masalalari.....	26
To'xtaboyev Nuriddin Isomiddin o'g'li	
Ecotourism in Protected Areas: A Literature Review.....	32
Ismoilova Maftuna Mamat qizi	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida xizmatlar sohasini rivojlantirishning hududiy xususiyatlari.....	38
Primova Shaxlo Jumayevna	
Statistik baholash va ekonometrik modellashtirish orqali biznes rivojlanish tendensiyalarini samaradorligini baholash.....	43
Xabibullayev Ibrohim, Saidova Marhabo Xabibullo qizi	
Tijorat banklarida xususiy kapital hisobi va auditini takomillashtirish	52
Qodirova Zilola Maxmud qizi	
Qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligining ilg'or xorij tajribasi.....	57
Erkayev Nodir Xudayberdiyevich	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari.....	71
Madraximova Zulfiya Nurmatovna, Ishankulova Komila Kurbanovna, Ortiqboeva Aziza Xolmurza qizi, Omonkulova Ro'zigul Akmaljon qizi	
Challenges and opportunities in implementing green economy indicators in uzbekistan's industrial sector under the fourth industrial revolution.....	76
Shodmonov Ruslan Golib ugli, Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich	
Rivojlangan mamlakatlarga ishchi kuchi oqimi va O'zbekiston mehnat bozoridagi o'zgarishlar.....	89
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Mamlakatda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	95
Yuldashboyev Azizulloh Bunyodbek o'g'li, Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich	
"Ta'lim muassasalarida moliyaviy resurslarni samarali rejalashtirish va boshqarish"	101
Bauyetdinov M.J., Medetbayeva D.T.	
Enhancing utilization and minimization of renewable energy systems in uzbekistan	105
Tojirova Hamida Umedovna	
Tijorat banklari daromadini oshirishda aholining savodxonligi va xulq atvorining roli	114
Shakhlo Davirova	
2020–2024-yillarda o'zbekistondagi iqtisodiy o'sish dinamikasi	120
Akbarov Nodir, Ibodullayev Navro'zbek	
O'zbekistonda xalqaro moliyaviy institutlarning yashil moliyalashtirish jarayonidagi roli va strategik yo'nalishlari	125
Gulmira Axmadjonova Xabibulla qizi	
Sug'urta tizimiga raqamli texnologiyalarning ta'siri	133
Uzaqova Kamola Bexzodovna, Yahyoyev Bahridinxon Bahroil o'g'li	
Improving payment services practices in commercial banks: strategies for efficiency and security.....	138
Mamayusuf Abdusamatov	
Jahon moliya tizimi: asosiy tendensiyalar va rivojlanishning innovasion yo'nalishlari	143
Ataniyazov Jasurbek Xamidovich	
Повышение конкурентоспособности экологического туризма Узбекистана путём развития всесезонных горных туристических центров.....	150
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar tashqi iqtisodiy faoliyatida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish	157
Safarov Alisher Ibrohim o'g'li	

Oliy ta'lim tizimini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida baholashning kompleks metodologiyasi.....	163
Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi, Bozorova Muazzam Hamid qizi	
Ko'chmas mulkni boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy yondashuvlari	167
Mirdjalilova Dildora Shuxratovna	
Xizmatlar sohasini rivojlantirishda kichik biznesning ahamiyati va uning innovatsion rivojlantirishdagi muhim xususiyatlari	173
Ulasova Oygul Baxtiyorovna	
Результаты долгосрочного прогнозирования и стратегического анализа эффективной организации современного управления жилищным фондом.....	178
Бердиева Дилфуза Ахатовна	
Improving long-term assets accounting and auditing	184
Gulboy Yusupov	
Davlat budjeti va xususiy sektor ishtirokida oliy ta'limni moliyalashtirishning optimal modeli.....	189
Bozorov Alisher Ro'zimurodovich	
Xufyona iqtisodiyotni qisqartirishda soliq islohotlari va raqamli texnologiyalar: O'zbekiston tajribasi va xalqaro yondashuvlar.....	193
Choriev Makhmayokub, Karimov Mamurbek, Xamrayev Olimjon, Urazov Mansur	
Bank aksiyalarining bozordagi narx dinamikasi va unga ta'sir etuvchi omillar	200
Nomozov Samandar Shuxrat o'g'li	
Sanoatda rivojlanish kafolati: moliyaviy boshqaruvni raqamli transformatsiya orqali avtomatlashtirish.....	206
To'qlijev Abdirauf Bahodir o'g'li	
Inson kapitalini rivojlantirishning jamiyat farovonligi, aholi daromadlariga ta'siri.....	214
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Анализ конкурентной среды: методология, примеры и этапы процесса.....	219
Садикова Раъно Абдуллаевна	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarning nazariy asoslari va ular bilan ishlash mexanizmining zaruriyati	225
Salixova G.J	
Iqtisodiyotda energiya xavfsizligiga erishishning xorij tajribasi.....	230
Samandarov Og'abek Alisher o'g'li	
Measuring methodologies of influence of the esg factors	235
Tolipova Feruza Alisherovna	
Совершенствование налогового администрирования в условиях экологически устойчивого развития.....	240
Омонов Отажон Журакулович	
Moliyaviy vositalar asosida erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish strategiyasini takomillashtirish	249
Quziev Ravshan Ramazanovich	
Методологические аспекты внедрения управленческого учета в университетах Узбекистана.....	253
Каршиева Мохинур Олим кизи	
Budjet tashkilotlarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini takomillashtirish (tibbiyot muassasalari misolida)	257
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
Умные города как фактор экономического развития.....	261
Нозима Кахрамоновна Хакбердиева	
Перспективы зеленого фактора экономического роста в Республики Узбекистан.....	266
Исламова Насиба Улугбек кизи, Абдурашидов Отабек Улугбекович, Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна	
Qurilish korxonalarida sifat menejmentini joriy qilish mexanizmlarini takomillashtirish	270
Ergashev O'tkir, Saidov Mash'al Samadovich	
Xorazm viloyatida eksportni rivojlantirish uchun potensial imkoniyatlar va ularni baholash.....	275
Fozil Xolmurotov	
Maishiy xizmatlar sohasini davlat tomonidan tartibga solishning nazariy jihatlarini.....	282
Quliyev Begimqul Melikovich	

O'zbekiston hududlarida chakana kreditlashning o'sishi.....	289
Eshqobulova Charos O'roq qizi	
Empowering uzbekistan's grain enterprises: innovative strategies for sustainable growth and operational efficiency.....	292
Kurbanova Dildora Abdurakhmanovna	
Kapital investitsiyalarga doir axborotlarni xususiy kapital to'g'risidagi hisobotda aks ettirish uslubiyatini takomillashtirish	298
Boronov Bobur Farxodovich, Muxammadiev Zarrux Umarovich	
To'qimachilik korxonalarining yashil iqtisodiyotga o'tishi va yengil sanoat korxonalarini muqobil energiyadan samarali foydalanish yo'llari	303
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna, Jalolova Aziza Jalol qizi	
Research on the effects of interest rate, inflation rate and gross domestic product (GDP) on the level of foreign direct investment (FDI) inflows (evidence from Uzbekistan).....	307
Azimov Shakhzod	
Organik mahsulotlar eksportini rag'batlantirishda maqsadli bozorlarga yo'naltirilgan marketing strategiyalari.....	314
Xidirov Shohrux Bobir o'g'li	
Korxona iqtisodini barqarorligini ta'minlash masalalari.....	319
Abdullayev Maqsud Abdumaxmudovich	
Внедрение инновационных методов управления человеческих ресурсов в строительных компаниях.....	323
Джураева Гузаль Шавкатовна	
Sug'urta zararlarini baholashda sun'iy intellektni qo'llash istiqbollari	328
Shoraximova Zilola Nasirdjonovna	
O'zbekiston Respublikasi mahalliy budjet tizimini moliyalashtirish masalalari	332
Qo'ldoshev Diyor O'rol o'g'li	
Raqamli texnologiyalar asosida raqamli ekotizimlar va ularning biznes-jarayonlarga ta'sirini aniqlashga ilmiy qarashlar tahlili	336
Suvanova Dilnoza Dilmurod qizi	
Innovatsion salohiyatni oshirish asosida qurilish materiallari sanoati korxonalarining boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish	342
Xaydarova E'zoza Shukurullayevna	
Aholi turmush darajasini dinamik kontekstli normallashtirish va moslashuvchan vaznlar usuli orqali baholash	352
Xolto'rayev Islom Ilhomovich, Ollokulova Feruza Mansurovna	
O'zbekiston Respublikasida xufiyona iqtisodiyotini qisqartirish va mamlakat rivojlanishiga uning ta'siri.....	358
Baxtiyorov Sherali Muzaffarovich	
Qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalarini aholi tomonidan xarid qilish va kompensatsiya ajratish jarayonlarini raqamlashtirish hamda tizimlar integratsiyasi istiqbollari.....	362
Ochilov Abdujabbor Akramovich	
O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishda chet el tajribasining afzalliklari.....	369
Raxmatullayeva Shaxnoza Xamidovna, Akbarova Iroda Samatovna	
Qurilishda loyiha boshqaruvi konsepsiyasining mazmuni	375
Pulatov Shaxron Axmedovich	
Loyiha budjeti va uning ijrosini ta'minlash masalalari.....	379
Murodova Mohigul Chori qizi, Xamidov Odil Davurovich	
Qishloq xo'jaligidagi chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy faoliyatini o'rta muddatli statistik prognozlarini tuzish (Andijon viloyati misolida).....	390
Iskandarov Davlatbek Xursanbekovich, Urishev Baxtiyor Abdusamatovich, Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
Innovatsion faoliyatning iqtisodiy samaradorligini baholash va rivojlantirish yo'llari.....	397
Qurbonov Tolmasjon Namoz o'g'li, Shodiyev Fazliddin Qalandar o'g'li, Holmirzayeva Gulruh Akbarovna	
Fond bozorida kompaniyaning investitsion jozibadorligini baholash uslubiyoti.....	403
Yulduz Usmanova	
Jahon bozoriga kirishda elektron bozorlarning ahamiyati.....	411
Hamroyeva Umda	

Comparative statistical analysis of foreign trade indicators of the Republic of Uzbekistan	415
Abdujalilova Bibisora Bakhodir kizi	
Yaxshi korporativ boshqaruv orqali aktsiyadorlik jamiyatlarining kapital qiymatini oshirish: metodologik yondashuv.....	423
Urinov Bobur Nasilloevich	
JAS – barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishning yapon modeli vositasi	423
Baynazarov Elmurod Erkinovich	
Xususiy banklarning depozit operatsiyalarini mustahkamlash yo'llari	435
Olimov Abror Axadjon o'g'li	
The impact of digital financial technologies on the financial system.....	439
Yahyoyev Bahriddinxon Bahroil o'g'li, Pardayev Olim Mamayunosovich	
Korxona eksport salohiyatini oshirishning "yashil" marketing mexanizmi	443
To'rayev Shohrux Halimovich	
O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishda turistik oqim mavsumiyligini boshqarish yo'llari	448
Fayazov Muxiddin Sobirovich	
Sanoat korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish bo'yicha xalqaro tendensiyalar	453
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Ayollar tadbirkorligining tarixi: O'zbekiston va dunyo bo'yicha rivojlanishi.....	459
Burxanova Sabo Tulanovna	
Qimmatli qog'ozlar bozorida investorlar risklarini pasaytirishni takomillashtirish yo'llari.....	466
Xalilov Umid Ishtemirovich	
Korxona moliyaviy ko'rsatkichlari tahliliga fundamental yondashuv.....	470
Dilshodjon O'rinov, Sanobar Ismoilova	
Iqtisodiy o'zgarishlar davrida korxonalar moliyaviy barqarorligining ta'minlanishi omil va mezonlari	475
Xolbekova Dilobarxon Rasuljon qizi	
Cash accounting as a tool of financial discipline and transparency in the public sector.....	481
Marqaboyev Sardorbek Abdusalomovich, Annayev Abdurasul Abdurashidovich	
Пути совершенствования практике финансирования социального предпринимательства.....	486
И.Ж.Исаков	
O'zbekistonda an'anaviy resurslar va qayta ishlanadigan energiya manbalarini rivojlantirish imkoniyatlaridan unumli foydalanish	490
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich, Kaxramanova Sevdal Shamsiddin qizi	
Ijtimoiy salohiyat – hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishning boshqaruv obyekti sifatida.....	497
Erkayeva Gulbahor Panjiyevna, Zoirov G'olibjon Toshtemir o'g'li	
Xorazm oziq-ovqat bozorida mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishda marketing faoliyatlarini baholash usullari	503
Abdikarimova Zilola Baxramovna	
Переход к зелёной энергетике узбекистана как возможность достижения устойчивого экономического роста.....	508
Бай Жин Хуан (Bai Jin xuan)	
Изучение условий финансирования проектов международными банками развития	513
Жалилова Барнохон Суръатжонова	
O'zbekiston respublikasi budjet jarayonida budjetlarning ochiqqligi va jamoatchilik ishtirokini oshirish.....	517
Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li	
Chiqib ketayotgan aktivlarni hisobga olish va baholash masalalari	522
Kuziyeva Dinora Bahodirovna	
Asosiy kapitalga investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri.....	528
Qo'shbaqov Aybek Shovqiyevich	
Changes in employee benefits and human resource management in accounting system of the Republic of Uzbekistan	535
Ravshanbekov Lazizbek Tolibjon o'g'li, Toshpulatova Munisabonu	

Iqtisodiyot tarmoqlarida suv iste'molini boshqaruvining raqamlashtirish tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish istiqbollari.....	541
Karimov Anvarjon Muqumjonovich	
Теоретические аспекты налогообложения доходов физических лиц на основе всеобщего декларирования	547
Усманова Мухлиса Сагдуллаевна	
Bank tizimini raqamlashtirish va uning bank barqarorligiga ta'siri.....	555
Sayfullayev Jamshidjon Xabibjanovich	
Kambag'allikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlashda tadbirkorlik faoliyatining o'rni	560
Saparov Ismat Chorshanbiyevich	
Innovatsion korxonalarda xarajatlar hisobining zamonaviy usullari	565
Turayev Og'abek Kaxramonovich, Ochilov Shavkat Toshmamatovich	
Дополнительные услуги в индустрии гостеприимства как эффективный инструмент продвижения бренда предприятия	570
А.И. Лесников, Д.В. Мамаева	
Преимущества и вызовы перехода на зелёную экономику	580
Умарова Гузал Гайратовна, Лапасова Камола Фарход кизи	
Yashil iqtisodiyot sharoitida hududlarda ishlab chiqarish korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish	586
Ibrogimov Sherzodbek Xalimjon o'g'li, Djurayeva Maxliyoxon Xayrullayevna	
Yashil iqtisodiy o'sishni ta'minlashda bevosita soliqlar rolini oshirish masalalari	591
Abdullayev Dilmurod Aliyar o'g'li	
The main directions for improving innovative activities in agriculture	598
Aytmuratova Miyrigul Zhalgasovna	
Klaster tizimi orqali O'zbekistonda qishloq xo'jaligining iqtisodiy o'sishi	605
Xaydarov Sardor Komil o'g'li	
Inklyuziv ta'lim: adolatli va teng jamiyat sari	610
Muxamedjanova Dilshodxon Muzaffarovna	
Yashil iqtisodiyot: muammo va yechimlar	615
Boymatov Xoliyor Qurbonovich	
Issues of using foreign loans in the development of the transport system in the Republic of Uzbekistan	621
Alimov Ilhomjon Ikromovich	
Проблемы и резервы развития пищевой промышленности в экспортном направлении.....	628
Ўролова Севара Бехзод кизи	
Оценка степени риска инновационной деятельности	634
Алиева Эльнара Аметовна	
Yashil innovatsiyalar, ularning turlari va omillari.....	638
Maxkamova Sayyora Shokirovna	
Qishloq xo'jaligida transport tizimidan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	641
Turdiyeva Irodaxon Ismoil qizi	
Soliq ma'murchiligida nazorat funksiyasi va unda kameral soliq tekshiruvi hamda takomillashtirish yo'llari.....	648
Hujamuradov Abrorbek Ro'zimurat o'g'li	
Sanoat korxonalarida xarajatlarni mahsulot tannarxiga taqsimlash metodologiyasini takomillashtirish istiqbollari	653
Safarov Javohir Ismoilovich	
Moliyaviy hisobotlarni shakllantirishda milliy standartlarni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish masalalari	659
G'aniyev Zafar Usanovich	
Ta'lim kreditini moliyalashtirish jamg'armasi faoliyati.....	666
Adilov Zuxriddin Marip o'g'li	
Tibbiyot muassasalarining moliyaviy ta'minoti va resurslardan foydalanish mexanizmlariga ta'sir qiluvchi omillar	670
Elmurodov G'ayratjon Abdumurodovich	
Tourism finance for sustainability: investing in green futures	674
Tashpulatov Sadriddin Sayfulloyevich	

Ta'lim jarayonlarini boshqarishda mobil texnologiyalar	681
Esonova Mohiraxon Sodiqjon qizi, Ovxunov Iqboljon Abdunabiyevich, Sherzodbek Nabiye Nurmuhammad o'g'li	
Banklarda risklarni nazorat qilishning amaliyoti	686
Jumanazarov Muzaffar Jumanazar o'g'li	
Налоговые реформы в Узбекистане: вызовы, достижения и перспективы	692
Садиков Искандар Гайратович, Буранова Лола Вахобовна	
Turizm xizmatlari samaradorligini baholash usullari va vositalari tahlili	704
Jiyanov Uktam Panjiyevich	
Korxona va tashkilotlarda xodimlarni boshqarish strategiyasi	712
Raxmonova Feruza Musakulovna	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarini menejerlik faoliyatiga tayyorlashning ahamiyati	716
Dusmaxamedov Abduljalil Abdusabirovich	
Davlat korxonasini xo'jalik jamiyatiga o'zgartirishning foydali jihatlari	720
Z.D. Sanjarov	
The role and main types of agricultural tourism in Uzbekistan	724
M.Xolmuratova, G.N.Tojiyeva	
Цифровые технологии как драйвер повышения эффективности банковского маркетинга	727
Кахрамонов Хуршиджон Шухрат угли, Маннабова Хулкар Фарход кизи	
Потребительская стоимость товаров в условиях экономики Узбекистана	735
Мусаева Шоира Азимовна	
Valyuta risklarini boshqarishda metching siyosatining ahamiyatini oshirish	739
Yahyayev Ziyodilla Lutfullayevich	
Yangi o'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning roli va ahamiyati	744
Azimova Shoxista Salohiddinovna	
Improving the methodology for assessing the financial stability of banks	750
Sharipova N.H.	
Инструменты стратегического планирования и прогнозирования в управлении ООО "МТЕ ТЕХНИК": оценка и повышение финансовой стабильности	757
Нишоновна Муниса Одилжон кизи	
Актуальные вопросы налоговой политики	763
Бердыева Угулой Абдурахмоновна	
Ilm-fanni moliyalashtirish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi	768
Ramazonov Javohir Bekzod o'g'li	
Jizzax viloyatida ekologik, rekreatsiya turizmlarini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligini baholash va uni prognozlashtirish	773
G'apparov Azim Qayumovich	
Qashqadaryo viloyatida ekologik va yashil texnologiyalarga kiritilayotgan investitsiyalar	781
Meylikov Fazliddin Abduhalim o'g'li, Buriyev Shaxbos Baxtiyorovich	
Biznes subyektlari auditida soddalashtirilgan moliyaviy hisobot tayyorlash usulini qo'llash xususiyatlari	786
Tajekeev Ziyatdin Kobeysinovich	
Biznes jarayonlarni modellashtirishning nazariy asoslari	791
Mullajonova (Matchanova) Shaxsanam Taxiroyva	
Raqamli xizmatlar bozori: elektron tijorat orqali xizmat ko'rsatishning yangi bosqichlari	796
Maxammadaliyeva Muslimaxon Sherali Qizi	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati va uni barqarorlashtirishning ahamiyati	800
Musurmankulova Gulchehra Isabekovna	
Ekologik turizm nuqtai nazaridan turizm marketingining usullari va asosiy vositalarining xususiyatlari	806
Yokubjonova Xulkarbonu Yokubovna	
O'zbekiston iqtisodiyotida turizmning o'rni va rivojlanish istiqbollari	815
Qosimova Fazilat, Kalandarov Ravshan	
Korporativ strategiyani ishlab chiqish bosqichlarining tahlili	819
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Abduvasiyeva Marjona Anvarovna	

Mamlakatimiz turizmini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha o'tkazilayotgan islohotlarning o'rni.....	823
Ayubov Ilyos Ilxomovich, Nuridinov Bexruz Akbar o'g'li	
Hududlarda tadbirkorlarning islomiy investitsiyalardan foydalanish niyatlariga undovchi omillarning empirik tadqiqoti.....	829
Irgasheva Gulbahor	
Davlat vositalari yordamida innovatsion faoliyatni moliyaviy rag'batlantirish yo'nalishlari	836
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
Важность качества управления на предприятиях общественного питания.....	842
Абдуллаева Зульфия Иззатовна, Махмудов Суннатжон Абдужаббор Угли	
O'zbekistonda "yashil" moliyalashtirishni rivojlantirish yo'nalishlari	848
Shaislamova Nargiza Qabilovna	
Mahalliy budjetning qo'shimcha daromadlarini shakillantirish yo'nalishlari.....	856
Yuldashev Javohirbek Ikromjon o'g'li	
Davlat moliyaviy nazoratida axborot texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish masalalari	860
Ro'zimatova Nigora Abdullaevna	
Принципы «справедливой стоимости» в мсфо: достоинства и проблемы применения в банках узбекистана	869
Айтмуродова Рушана Бахтиеровна	
Yashil iqtisodiyot loyihalarini moliyalashtirishning nazariy jihatlari	876
Allaberganova Asalxon Kadirovna	
Davlat moliyaviy nazoratini tashkil etish hamda amalga oshirish tartibini takomillashtirish	880
Xasanov Ruslan Raxmatovich	
Yirik soliq to'lovchilar va ularning investitsiyaviy faolligini investitsiyaviy chegirmalar orqali rag'batlantirish	883
Tohirov Shuhrat Niyoz o'g'li	
MHXS bo'yicha moliyaviy hisobot tayyorlashda foydalaniladigan tuzatuvchi buxgalteriya yozuvlar.....	888
Sheraliyev Xayrulla Karimovich	
Qurilish korxonalarida investitsiyalarni boshqarishning xorijiy tajribalari va ularni mamlakatimizda foydalanish yo'llari	894
Karimov Inomjon Ortikbaevich	
Davlat xaridini tashkil etishning ijtimoiy-iqtisodiy amaliyati va uni iqtisodiyotga ta'siri.....	900
Burxanov G'ofur Baxodirovich	
Влияние технологических инноваций на международные финансовые рынки, а также на финансовый рынок нашего государства.....	904
Бабаназарова Гульзар Зиуатдиновна	
Strategic development of global companies in modern conditions.....	909
Nasimov Bakhtiyor Vasiyevich	
Hududlarda sog'liqni saqlash tizimi asosiy ko'rsatkichlarini noaniq modellashtirish yordamida kompleks baholash.....	914
Ismoilova Difuza Ibodullayevna	
Tijorat banklari faoliyatini transformatsiyalashuv jarayonlarini takomillashtirish.....	923
Kulboyeva Nargiz Majitovna	
Сущность и причины возникновения проблемных кредитов	929
Улмасой Ахмедова Хусан кизи	
The use of digitalization and technologies in updating credit policy.....	934
Otabek Ma'mirjon ogli Azimov	
Финансовое моделирование сценариев развития предприятия с использованием методов многокритериального принятия решений (МКПР).....	938
Axmedov Akbarali Sultonmurodovich, Yuldosheva Gulnoza Abdinabievna	
Yuqori samarali energiya tejash texnologiyalari va katalizga asoslangan konversiya jarayonlari.....	945
Yusupov Ulug'bek Mamayusupovich	
Kambag'allikni kamaytirish maqsadida aholining ijtimoiy himoyalash mexanizmini takomillashtirish	951
Kasimova Gulyar Axmatovna	

Tijorat banklarida foiz riski muammosi	957
Turdiyev Abdulhakim Kulbazarovich	
Milliy mahsulotlarni tashqi bozorlarga olib chiqishdagi to'siqlarni bartaraf qilish choralari.....	964
Abdivaliyev Shahzodbek Xayrullayevich	

MILLIY MAHSULOTLARNI TASHQI BOZORLARGA OLIB CHIQISHDAGI TO'SIQLARNI BARTARAF QILISH CHORALARI

Abdivaliyev Shahzodbek Xayrullayevich

Angren Universiteti

"Iqtisodiyot va moliya" kafedrası assistenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonning 2023-yil yanvar-mart oylaridagi tashqi savdo ko'rsatkichlari tahlil qilingan. Eksport hajmining 2,9% ga kamayishi va import hajmining 23,4% ga oshishi natijasida \$3,4 milliard miqdorida savdo balansining salbiy ko'rsatkichi kuzatilgan. Maqolada eksport hajmini oshirish, importni optimallashtirish va tashqi savdo ko'rsatkichlarini yaxshilash uchun zarur bo'lgan chora-tadbirlar ko'rib chiqilgan. Eksport diversifikatsiyasi, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va logistika infratuzilmasini rivojlantirish ushbu muammolarni bartaraf etishning asosiy yo'llari sifatida taklif etilgan.

Kalit so'zlar: milliy mahsulotlar, tashqi bozor, eksport, savdo to'siqlari, bojxona rasmiyatchiliklari, sertifikatlash, transport-logistika, xalqaro talablar, raqobatbardoshlik, iqtisodiy rivojlanish.

Abstract: This article analyzes Uzbekistan's foreign trade indicators for January–March 2023. A 2.9% decrease in exports and a 23.4% increase in imports resulted in a negative trade balance of \$3.4 billion. The article examines necessary measures to boost export volumes, optimize imports, and improve overall foreign trade performance. Export diversification, strengthening international cooperation, and developing logistics infrastructure are proposed as key strategies to overcome the identified challenges.

Key words: national products, foreign market, export, trade barriers, customs procedures, certification, transport and logistics, international standards, competitiveness, economic development.

Аннотация: В данной статье проанализированы показатели внешней торговли Узбекистана за январь–март 2023 года. Снижение объема экспорта на 2,9% и рост импорта на 23,4% привели к отрицательному сальдо торгового баланса в размере 3,4 миллиарда долларов США. В статье рассмотрены меры, необходимые для увеличения экспортных объемов, оптимизации импорта и улучшения внешнеторговых показателей. В качестве основных путей решения проблем предложены диверсификация экспорта, усиление международного сотрудничества и развитие логистической инфраструктуры.

Ключевые слова: национальная продукция, внешний рынок, экспорт, торговые барьеры, таможенные процедуры, сертификация, транспорт и логистика, международные требования, конкурентоспособность, экономическое развитие.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotining globallashuvi sharoitida milliy mahsulotlarni tashqi bozorlarga olib chiqish mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda eksport hajmini oshirish va xalqaro savdo jarayonlarida faol ishtirok etish har qanday davlatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Biroq milliy mahsulotlarni chet el bozorlariga olib chiqish jarayoni turli muammolar va to'siqlarga duch kelmoqda. Ular orasida bojxona tartib-taomillari, sertifikatlash tizimi, transport-logistika masalalari, xalqaro talab va standartlarga moslashish, shuningdek, iqtisodiy hamda siyosiy omillar mavjud. Ushbu muammolarni hal etish orqali mamlakat eksport salohiyatini oshirish va raqobatbardoshligini mustahkamlash mumkin.

O'zbekiston iqtisodiyotida tashqi savdoning ulushi sezilarli darajada oshmoqda. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonning umumiy tashqi savdo aylanmasi 50,08 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bo'lib, bu 2022-yilga nisbatan 23 foiz o'sish demakdir. Xususan, eksport hajmi 19,27 milliard AQSh dollariga yetgan va bu ko'rsatkich ham avvalgi yillarga qaraganda sezilarli o'sishni namoyon etmoqda. O'zbekistonning asosiy eksport mahsulotlari qatoriga tabiiy gaz, paxta tolasi, rangli va qimmatbaho metallar, avtomobillar, to'qimachilik mahsulotlari hamda qishloq xo'jaligi mahsulotlari kiradi. Shuningdek, 2023-yilda O'zbekiston 187 ta davlat bilan savdo aloqalarini amalga oshirgan. Eng yirik savdo hamkorlari orasida Xitoy (8,85 milliard AQSh dollari), Rossiya (7,9 milliard AQSh dollari), Qozog'iston (4,7 milliard AQSh dollari), Turkiya (3,2 milliard AQSh dollari) va Koreya Respublikasi (2,5 milliard AQSh dollari) qayd etilgan. Ushbu raqamlar O'zbekistonning tashqi savdoda muhim o'ringa ega ekanini va xalqaro bozorlarga chiqish istiqbollari kengligini ko'rsatadi.

Eksport jarayonida bojxona rasmiyatchiliklari muhim rol o'ynaydi. O'zbekistondagi tadbirkorlar tomonidan ta'kidlanishicha, bojxona jarayonlarining murakkabligi va hujjatlarni rasmiylashtirishdagi ortiqcha byurokratiya eksportni sekinlashtiruvchi omillar sirasiga kiradi. Xalqaro savdo bo'yicha Jahon bankining "Doing Business" indeksiga ko'ra, O'zbekiston bojxona samaradorligi bo'yicha o'rtacha reytingda qayd etilgan bo'lib, bu yo'nalishda hali ham takomillashtirish zarurati mavjud [1].

Ko'plab xorijiy bozorlarga kirish uchun mahsulotlar xalqaro standartlarga javob berishi lozim. Masalan, Yevropa Ittifoqi davlatlariga oziq-ovqat mahsulotlarini eksport qilish uchun "Global GAP", "HACCP" va "ISO 22000" kabi sertifikatlarga ega bo'lish talab etiladi. Afsuski, O'zbekistondagi ko'plab ishlab chiqaruvchilar bunday sertifikatlarni olishda moliyaviy va texnik qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar.

Tashqi bozorlarga mahsulot yetkazib berish uchun infratuzilma va logistika tizimi samarali faoliyat yuritishi lozim. O'zbekistonda avtomobil yo'llari va temir yo'l tarmoqlari rivojlangan bo'lsa-da, yuk tashish xarajatlari yuqori bo'lib qolmoqda. Xalqaro logistika samaradorligi indeksi (LPI) bo'yicha O'zbekiston 137 davlat orasida 99-o'ringa qayd etilgan bo'lib, bu borada ham sezilarli islohotlar talab etiladi.

Xorijiy bozorlarga chiqishda mahalliy mahsulotlarning raqobatbardoshligi muhim ahamiyatga ega. Masalan, Xitoy va Turkiya kabi davlatlarning mahsulotlari global bozorda ustunlikka ega bo'lib, narx va sifat bo'yicha O'zbekiston mahsulotlari bilan raqobatlashmoqda. Bu esa mahalliy ishlab chiqaruvchilarni yanada samarali strategiyalar ishlab chiqishga undaydi.

Milliy mahsulotlarni tashqi bozorlarga olib chiqishda mavjud muammolarni bartaraf etish O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois eksportni rag'batlantirish, bojxona jarayonlarini soddalashtirish, xalqaro standartlarga moslashish, logistika infratuzilmasini takomillashtirish va raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha kompleks choralar ko'rilishi lozim. Keyingi boblarda ushbu masalalar yuzasidan aniq taklif va tavsiyalar taqdim etiladi [2].

Bugungi globallashtirilgan dunyoda milliy mahsulotlarning xalqaro bozorga chiqishi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi so'nggi yillarda iqtisodiy islohotlar natijasida tashqi savdo aylanmasini kengaytirish va eksport hajmini oshirish yo'nalishida sezilarli natijalarga erishmoqda. Ammo milliy mahsulotlarni tashqi bozorlarga olib chiqish jarayonida turli muammolar va to'siqlar mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish mamlakat eksport salohiyatining oshishiga xizmat qiladi.

O'zbekiston eksportining so'nggi yillardagi rivojlanish tendensiyalariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, 2024-yilning dastlabki olti oyida tashqi savdo aylanmasi 31,8 milliard AQSh dollarini, eksport hajmi esa 12,99 milliard dollarni tashkil etgan. Bu ko'rsatkichlar o'tgan yilning shu davriga nisbatan 5,5 foizga oshganini anglatadi. Biroq eksport tarkibiga nazar tashlansa, asosan xomashyo mahsulotlari, jumladan gaz, rangli metallar va qishloq xo'jaligi mahsulotlari ustunlik qilmoqda. Xorijiy bozorlarda yuqori qo'shimcha qiymatga ega tayyor mahsulotlar eksportining yetarlicha rivojlanmagani iqtisodiyotimiz oldida turgan muhim muammolardan biridir.

Shuningdek, O'zbekiston eksportining asosiy yo'nalishlari bir nechta davlat bilan cheklangan. Masalan, Xitoy (18,5 foiz), Rossiya (18,1 foiz) va Qozog'iston (6 foiz) kabi davlatlar eksportning asosiy qismini tashkil etmoqda. Bu esa eksport geografiyasining cheklanganligini anglatadi va tashqi omillarga bog'liqlikni kuchaytiradi. Bunday sharoitda milliy mahsulotlarning tashqi bozorlarga chiqishidagi to'siqlarni bartaraf etish dolzarb vazifa sifatida ko'ndalang bo'lib turibdi.

Bugungi kunda xalqaro bozorlar yuqori sifat va xalqaro standartlarga mos mahsulotlarni talab qilmoqda. O'zbekistondan eksport qilinayotgan mahsulotlarning ayrimlari sifati, qadoqlanishi yoki sertifikatlash jarayonidagi kamchiliklar sababli raqobatbardoshlik jihatidan zaifroq bo'lib qolmoqda [3].

Masalan, qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportida "GLOBALG.A.P.", "ISO 22000" kabi xalqaro sertifikatlarning yetishmasligi sababli ko'plab mahsulotlar Yevropa bozorlariga yetib bormayapti. O'zbekistonning geosiyosiy joylashuvi dengiz portlaridan uzoqligi sababli eksport yuklarini yetkazib berishda qiyinchiliklar tug'diradi. Mahsulotlar asosan avtomobil va temir yo'l transporti orqali tashiladi, bu esa yuk yetkazib berish narxini oshiradi. Masalan, O'zbekistondan Yevropa Ittifoqiga eksport qilinayotgan mahsulotlarning transport xarajatlari Xitoy yoki Turkiya mahsulotlariga nisbatan 20–30 foizga qimmatroq.

Eksportning asosiy qismi Rossiya va Xitoy bozorlariga yo'naltirilgani sababli, ushbu davlatlarning iqtisodiy siyosati va talablariga bog'liqlik yuzaga kelmoqda. Yangi bozorlarni o'zlashtirish uchun mahsulotlarning xalqaro talab va standartlarga mosligini oshirish hamda marketing tadqiqotlarini kengaytirish zarurati mavjud.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Milliy mahsulotlarni tashqi bozorlarga olib chiqish va eksport salohiyatini oshirish bo'yicha turli ilmiy-nazariy yondashuvlar mavjud. Quyida ushbu mavzu bo'yicha nashr etilgan muhim adabiyotlarning qisqacha sharhi keltiriladi.

Maykl Porter o'zining "Competitive Advantage" (Raqobat ustunligi) asarida milliy mahsulotlarning jahon bozorida muvaffaqiyat qozonishi uchun ularning raqobatbardoshligini oshirish muhimligini ta'kidlaydi. Porter nazariyasiga ko'ra, milliy mahsulotlar xalqaro bozorda muvaffaqiyat qozonishi uchun to'rtta asosiy omil: ishlab chiqarish resurslari, talab sharoitlari, korporativ strategiyalar va tarmoqlarning rivojlanish darajasi muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonning eksport strategiyasida Porter yondashuvini qo'llash mumkin bo'lib, ayniqsa ishlab chiqarishni innovatsiyalar bilan ta'minlash va sifatni oshirishga yo'naltirish zarur.

Adam Smit o'zining "Millatlar boyligi" asarida bozor mexanizmining o'z-o'zini tartibga solish qobiliyatiga urg'u beradi. Uning nazariyasiga ko'ra, milliy mahsulotlarning eksportini rivojlantirish uchun hukumat aralashuvi minimal darajada bo'lishi kerak, bozor esa o'z-o'zidan muvozanatga keladi. Biroq zamonaviy iqtisodiy sharoitda davlatning eksport siyosatida faol ishtiroki zarur ekani ko'plab tadqiqotchilar tomonidan tan olinmoqda.

Jo'raevning "O'zbekiston tashqi savdosi: muammolar va imkoniyatlar" asari O'zbekistonning tashqi savdo siyosati, milliy mahsulotlarning xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlari va eksportni rivojlantirish bo'yicha mavjud muammolarni ilmiy tahlil qiladi. Muallif o'z tadqiqotida O'zbekistonning eksport bozoridagi asosiy muammolarni ko'rsatib, ularga yechim sifatida samarali chora-tadbirlarni taklif etadi.

Birinchi navbatda, Jo'raev eksport qilinayotgan mahsulotlarning sifati va xalqaro standartlarga javob berish darajasi bilan bog'liq muammolarni alohida ko'rsatadi. Unga ko'ra, O'zbekistondagi qishloq xo'jaligi va sanoat mahsulotlari xalqaro bozorlarga yetarli darajada chiqishi uchun ISO, HACCP va GLOBALG.A.P. kabi sertifikatlariga ega bo'lishi shart. Afsuski, tadqiqot natijalariga ko'ra, eksport qiluvchi o'zbek kompaniyalarining faqat 20–25 foizigina ushbu sertifikatlariga ega bo'lib, bu jahon bozorida raqobatbardoshlikni oshirishga to'sqinlik qiladi [4].

Ikkinchi muhim jihat sifatida muallif transport va logistika muammolarini tahlil qiladi. O'zbekistonning dengizga chiqish imkoniyati yo'qligi sababli yuk tashish xarajatlari yuqori bo'lib, bu mahsulotlar narxiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, O'zbekistondan Yevropa Ittifoqiga yuk jo'natish Xitoy yoki Turkiyadan jo'natishga qaraganda 30 foizga qimmatroq, bu esa eksport hajmini pasaytiradi. Muallif O'zbekistonning xalqaro transport yo'laklariga integratsiyasi va logistika markazlarini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Uchinchi muammo eksport geografiyasining torligi bilan bog'liq. O'zbekistonning asosiy eksport hamkorlari Rossiya, Xitoy va Qozog'iston bo'lib, eksportning 80 foizdan ortig'i aynan shu davlatlarga yo'naltirilgan. Jo'raev yangi bozorlarni o'zlashtirish va diversifikatsiya qilish zarurligini ta'kidlaydi hamda Yevropa, Janubi-Sharqiy Osiyo va Yaqin Sharq mamlakatlari bilan savdo aloqalarini kengaytirish lozimligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu metodologiya milliy mahsulotlarning tashqi bozorlarga olib chiqilishidagi to'siqlarni ilmiy asosda tahlil qilish va ularni bartaraf etish bo'yicha strategik tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan. Nazariy va amaliy yondashuvlarning uyg'unligi, statistik tahlil hamda ekspert intervyulari asosida shakllantiriladigan xulosalar real hayotga mos, amaliy takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishda milliy mahsulotlarni eksport qilish muhim ahamiyatga ega. Ushbu bo'limda O'zbekistonning so'nggi yillardagi eksport ko'rsatkichlari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar tahlil qilinadi.

2024-yilda O'zbekistonning tashqi savdo aylanmasi 65,93 milliard AQSh dollarini tashkil etdi. Bu ko'rsatkich 2023-yilga nisbatan 3,6 foizga oshganini ko'rsatadi. Tashqi savdo aylanmasida eksport hajmi 26,9 milliard AQSh dollarini tashkil etib, 8,4 foizga o'sdi. Import hajmi esa 38,9 milliard AQSh dollariga yetdi.

Eksport tarkibida meva-sabzavot mahsulotlari muhim o'rin tutadi. 2024-yilda O'zbekiston 2 million tonna meva va sabzavot eksport qilib, 1,5 milliard AQSh dollari miqdorida daromad oldi. Eksportning asosiy yo'nalishlari MDH davlatlari, shuningdek, Osiyo va Yaqin Sharq mamlakatlari bo'ldi.

Tashqi savdo balansida eksport hajmining 26,9 milliard AQSh dollarini, import hajmining esa 38,9 milliard AQSh dollarini tashkil etgani manfiy saldoni yuzaga keltirmoqda. Bu esa iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Eksport geografiyasining torligi – O'zbekistonning asosiy savdo hamkorlari Xitoy, Rossiya va Qozog'iston bo'lib, eksportning katta qismi aynan ushbu davlatlarga yo'naltirilgan. Bu esa bozor diversifikatsiyasining pastligini ko'rsatadi va yangi bozorlarni o'zlashtirish zarurligini ta'kidlaydi.

Logistika va transport muammolari – O'zbekistonning dengizga chiqish imkoniyati yo'qligi sababli yuk tashish xarajatlari yuqori bo'lib, bu mahsulotlarning raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir qiladi. Shu bois, transport infratuzilmasini rivojlantirish va xalqaro transport yo'laklariga integratsiyalash muhim ahamiyatga ega [5].

Meva-sabzavot eksportini oshirish – 2024-yilning 28-noyabr kuni Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida meva-sabzavot yetishtirish, qayta ishlash va eksportini ko'paytirish chora-tadbirlari yuzasidan yig'ilish o'tkazildi. Yig'ilishda ekin va navlarni to'g'ri tanlash, hosildorlik va daromadni oshirish, mahsulotlarni saqlash va logistika masalalari muhokama qilindi.

Raqamli texnologiyalar sohasidagi xizmatlar eksportini rivojlantirish – 2024-yilning 14-oktabrida raqamli texnologiyalar sohasidagi xizmatlar eksportini oshirish va ushbu sohadagi xorijiy kompaniyalarni jalb qilish bo'yicha chora-tadbirlar rejasi tasdiqlandi. Rejaga ko'ra, IT sohasida faoliyat yuritayotgan mahalliy kompaniyalarni jahon bozoriga olib chiqish, xorijiy kompaniyalarni mamlakatimizga jalb qilish bo'yicha xalqaro konferensiyalar o'tkazish belgilangan.

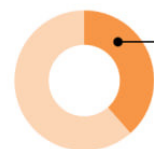
Eksportni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati – O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan eksportni rivojlantirish bo'yicha qator qarorlar qabul qilinmoqda. Xususan, eksport qiluvchi korxonalarni qo'llab-quvvatlash, yangi bozorlarni o'zlashtirish va eksport geografiyasini kengaytirish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda [6].

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston eksport salohiyatini oshirish yo'lida muhim qadamlar qo'yimoqda. Mavjud muammolarni bartaraf etish va eksportni diversifikatsiya qilish orqali milliy mahsulotlarning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirish mumkin. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar va strategiyalar ushbu maqsadlarga erishishda muhim rol o'ynaydi. Eksportning asosiy qismi Rossiya va Xitoyga to'g'ri kelayotganligi sababli, O'zbekiston tashqi omillarga bog'liq bo'lib qolmoqda. Shu bois, yangi bozorlarni o'zlashtirish, ayniqsa Yevropa Ittifoqi, Janubi-Sharqiy Osiyo va Yaqin Sharq mamlakatlari bilan hamkorlikni kuchaytirish dolzarb vazifa hisoblanadi (1-jadval).

1-jadval. Milliy mahsulotlarni tashqi bozorga chiqarishda to'siqlar va bartaraf etish choralari [7].

To'siq Turi	Tavsifi	Bartaraf etish choralari	Kutilayotgan natija
Tarif va notarif cheklovlar	Yirik bojxona soliqlari, kvotalar	Bojxona tariflarini qayta ko'rib chiqish, savdo shartnomalarini kengaytirish	Eksport hajmining oshishi
Sertifikatlash talablari	Mahsulot sertifikat va sifat me'yorlariga javob bermaslik	Xalqaro standartlarga mos ishlab chiqarish va sertifikatlash markazlarini kengaytirish	Mahsulot sifatining oshishi
Logistika va tashish masalalari	Transport va logistika xarajatlarning yuqoriligi	Transport infratuzilmasini rivojlantirish, subvensiyalar joriy etish	Tashish xarajatlarning kamayishi
Moliyalashtirish masalalari	Eksport uchun kreditlarning yetishmasligi	Maxsus eksport kredit fondlarini tashkil etish	Eksport salohiyatining oshishi
Marketing strategiyasining yetishmasligi	Mahsulot brendini xorijda tanitmaslik	Xalqaro ko'rgazmalarda qatnashish, digital marketingni rivojlantirish	Bozor ulushining kengayishi
Huquqiy to'siqlar	Xorijiy bozorlarning murakkab qonunchiligi	Yuridik maslahat xizmatlarini rivojlantirish, xorijiy bozor tadqiqotlarini amalga oshirish	Eksport jarayonlarini soddalashtirish
Texnologik cheklovlar	Zamonaviy texnologiyalarning yetishmasligi	Innovatsion texnologiyalarni jalb qilish va texnoparklar yaratish	Mahsulot sifatining yaxshilanishi
Bozor ma'lumotlari yetishmasligi	Tashqi bozor ehtiyojlari haqida ma'lumotning cheklanganligi	Analitik markazlar tashkil etish, ma'lumotlar bazasini yaratish	Raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish

Yuqoridagi chora-tadbirlarning amalga oshirilishi natijasida milliy mahsulotlarning tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligi oshadi hamda eksport hajmi ortadi. Shu bilan birga, eksport bilan bog'liq jarayonlarning soddalashtirilishi milliy iqtisodiyot rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (1-rasm).

Tashqi savdo aylanmasi2023- y.: **14 779,7** **+11,9 %****Saldo**(2022- y.: **13 209,4**)2023- y.: **-3 401,9** (2022- y.: **-1 521,9**)**Eksport**2023- y.: **5 688,9** **-2,6 %**(2022- y.: **5 843,7**)**TSAdagi ulushi, %da****38,5****Import**2023- y.: **9 090,8** **+23,4 %**(2022- y.: **7 365,6**)**61,5**

1-rasm. Tashqi savdo aylanmasi (2023-yil) [8].

Yuqoridagi rasmga ko'ra, hisobot davrida respublikaning tashqi savdo aylanmasi 14,8 milliard AQSh dollarini tashkil etdi. Eksport hajmi 5,7 milliard, import hajmi esa 9,1 milliard AQSh dollariga teng bo'ldi. O'tgan yilning shu davriga nisbatan eksport hajmi 2,9 foizga kamaygan, import hajmi esa 23,4 foizga oshgan. Tashqi savdo saldosi 3,4 milliard AQSh dollari miqdorida manfiy balansni ko'rsatdi (2-jadval).

2-jadval. O'zbekistonning 2023-yil yanvar-mart oylaridagi tashqi savdo ko'rsatkichlari [9].

Ko'rsatkichlar	Hajmi (mlrd. AQSH dollari)	O'sish/ pasayish (%)
Tashqi savdo aylanmasi	14.8	+11.2%
Eksport	5.7	-2.9%
Import	9.1	+23.4%
Savdo balansidagi farq	-3.4	-

Yuqoridagi jadvalda 2023-yilning birinchi choragida O'zbekistonning tashqi savdo ko'rsatkichlari aks ettirilgan. Ushbu davrda respublikaning tashqi savdo aylanmasi 14,8 milliard AQSh dollarini tashkil etib, bu o'tgan yilning mos davriga nisbatan 11,2 foiz o'sishni ko'rsatdi. Biroq eksport hajmining 2,9 foizga kamaygani tashvishli holat sifatida e'tiborni tortadi. Shu bilan birga, import hajmining 23,4 foizga oshgani ham savdo balansining manfiy natijalanishiga sabab bo'ldi.

2023-yilning birinchi choragida tashqi savdo aylanmasi 14,8 milliard AQSh dollarini tashkil etdi. Bu ko'rsatkich o'tgan yilning shu davriga nisbatan 11,2 foizga o'sgan. Biroq bu ijobiy dinamikaga qaramay, bir qator salbiy omillar ham mavjud. Eksport hajmining 2,9 foizga kamayishi mamlakat iqtisodiyoti uchun jiddiy signal sifatida qaralmoqda. Buning sabablaridan biri xalqaro bozorlarning beqarorligi va ayrim eksport mahsulotlariga bo'lgan talabning pasayishi bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, eksport tarkibida xomashyo mahsulotlarining ustunligi, ularning narxlari global bozorda tez-tez o'zgarib turishi milliy eksport salohiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatgan.

Shuningdek, xalqaro logistika zanjirlaridagi uzilishlar va transport xarajatlarining yuqoriligi ham eksport imkoniyatlarini cheklagan omillar sirasiga kiradi. Import hajmining 23,4 foizga oshgani esa mamlakat ichki iqtisodiy faolligining oshganini bildiradi. Asosiy import tovarlari tarkibiga texnologik uskunarlar, energiya resurslari va iste'mol mahsulotlari kirgan. Bu o'sish bir tomondan modernizatsiya va ishlab chiqarish rivojlanishini ko'rsatsa-da, ikkinchi tomondan savdo balansidagi manfiy ko'rsatkichlar xavotir uyg'otadi.

Savdo balansidagi 3,4 milliard AQSh dollari miqdoridagi manfiy farq tashqi iqtisodiy muvozanat uchun xavfli omil hisoblanadi. Bu holat milliy valyutaning barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, inflatsiya darajasining oshishiga va valyuta zaxiralarining qisqarishiga olib kelishi ehtimolini kuchaytiradi [10].

O'zbekiston tashqi savdo ko'rsatkichlarini yaxshilash uchun eksport tarkibini diversifikatsiya qilish, import hajmini optimallashtirish hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga yo'naltirilgan aniq strategiyalar ishlab chiqishi lozim. Bu esa mamlakatning xalqaro bozorlarga integratsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

2023-yilning dastlabki choragida O'zbekistonning tashqi savdo ko'rsatkichlari sezilarli darajada o'zgardi. Tashqi savdo aylanmasi o'tgan yilning shu davriga nisbatan oshgan bo'lsa-da, eksport hajmining kamayishi va importning keskin o'sishi savdo balansining manfiy ko'rinishini yuzaga keltirdi. Bu esa iqtisodiyotning eksport tarkibi xomashyo mahsulotlariga bog'liq ekanligini ko'rsatmoqda.

Kelgusida O'zbekiston iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun eksport tarkibini diversifikatsiya qilish, yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar eksportini kengaytirish va yangi texnologiyalar asosidagi ishlab chiqarishni rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berishi zarur. Shuningdek, transport va logistika infratuzilmasini takomillashtirish, xalqaro savdo bitimlarini kengaytirish va mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash orqali tashqi savdo balansini ijobiy holatga o'tkazish mumkin bo'ladi.

Umuman olganda, tashqi savdo strategiyasini puxta shakllantirish va iqtisodiy barqarorlikka qaratilgan tizimli islohotlar O'zbekistonning xalqaro maydondagi o'rnini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bekmurodov A. "O'zbekiston iqtisodiyotining eksport salohiyati: muammolar va yechimlar" – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2018.
2. Yuldashev R. "Tashqi savdoni liberallashtirish va uning milliy iqtisodiyotga ta'siri" – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Arifov X. "Eksport va importning milliy iqtisodiyotga ta'siri" – Toshkent: Moliya, 2017.
4. Islomova S. "Xalqaro savdo integratsiyasining milliy mahsulot eksportidagi roli" – Toshkent: Iqtisod va statistika, 2021.
5. Bobomurodov D. "O'zbekistonda iqtisodiy islohotlarning tashqi savdoga ta'siri" – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2022.
6. Sharipov Z. "Logistika infratuzilmasini rivojlantirishning tashqi savdodagi ahamiyati" – Toshkent: Ilmiy nashr, 2020.
7. Umarova O. "Milliy mahsulot eksportini rivojlantirish yo'llari" – Toshkent: Iqtisodiyot va statistika, 2019.
8. Stat.uz sayti

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>